

Розділ I. МАТЕРІАЛИ ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАННЯ

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: НАПРЯМИ, ПРОБЛЕМИ, ДОСВІД

*Демченко Олена, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

FORMATION OF INCLUSIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS IN THE CONDITIONS OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION: DIRECTIONS, PROBLEMS, EXPERIENCE

*Demchenko Olena, Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.)
Vinnytsia Mykhaylo Kotsiubynsky State Pedagogical University (Ukraine)*

***Анотація.** Обґрунтовано важливість спеціальної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Показано напрями вдосконалення фахової готовності членів мультидисциплінарної команди до роботи в інклюзивному освітньому просторі. Проаналізовано сутність інклюзивної компетентності як наукової категорії. Представлено досвід роботи закладу вищої освіти щодо підготовки студентів як майбутніх організаторів інклюзивної освіти..*

***Ключові слова:** інклюзивна освіта, інклюзивна компетентність, діти з особливими освітніми потребами, обдаровані діти .*

***Abstract.** The importance of special training of future specialists of the psychological and pedagogical profile to the work with children with special educational needs is substantiated. Directions of professional readiness improvement of the multidisciplinary team members for work in the inclusive educational space are shown. The essence of inclusive competence as a scientific category is analyzed. The experience of higher education institution in preparing students as future organizers of inclusive education is presented.*

***Key words:** inclusive education, inclusive competence, children with special educational needs, gifted children.*

Проблема реалізації інклюзивного підходу, яка є достатньо важливою та складною, активно обговорюється в останні десятиліття в Україні на державному, науковому та практичному рівнях. Організація інклюзивного простору забезпечить можливість рівного доступу до освітніх послуг, створення індивідуальної комфортної траєкторії для саморозвитку і самореалізації кожної особистості, незалежно від стану здоров'я, здібностей і можливостей, соціального положення та інших відмінностей.

У науковій царині активно проводяться дослідження, присвячені різним аспектам роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; проводяться теоретичні й практичні форуми, видається науково-методична література тощо. Проте продовжуються точитися дискусії, спостерігається наявність різних декількох підходів, часто протилежних, ще залишається певна неузгодженість термінів.

Розв'язання складних завдань з реалізації інклюзивного підходу в освіті потребує спеціальної підготовки педагогів. У зв'язку з цим важливою проблемою є створення системи підготовки висококваліфікованих, конкурентних педагогів, здатних створити психологічно комфортні, розвивальні умови для дітей з особливими освітніми потребами.

Однак низка сучасних дослідників, які аналізують стан упровадження інклюзії в закладах освіти, серед актуальних проблем, що потребують першочергового вирішення, виділяють необхідність формування фахівців мультидисциплінарної команди, які мають відповідні компетентності для успішної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. В останні роки започатковані наукові розробки, присвячені підготовці фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в інклюзивному просторі (К.Бовкуш, І.Демченко, Дж.Деппелер, А.Колупаєва, І.Луценко, О.Мартинчук, І.Россіхіна, Є.Самарцева, І.Хафізулліна, М.Шеремет, Ю. Шуміловська, та ін.).

Погоджуємося з думкою О.Голюк [1; 2], що традиційна система фахової підготовки майбутніх педагогів переважно спрямована на формування професійної компетентності в сфері навчання і виховання дітей з типовим розвитком. Навіть наявність у навчальних планах підготовки бакалаврів спеціальностей «Дошкільна освіта» / «Початкова освіта» спеціальних навчальних дисциплін не вирішують проблеми і не забезпечують повною мірою набуття студентами інклюзивної компетентності.

Спеціальна підготовка і перепідготовки педагогічних кадрів для роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання визначена одним із важливих шляхів упровадження Концепції розвитку інклюзивної освіти [4]. Узагальнення праць учених, присвячених проблемам впровадження інклюзивної освіти, дозволило нам виділити декілька напрямів удосконаленню підготовки фахівців до роботи в інклюзивному просторі, зокрема:

– підвищення кваліфікації педагогів, які мають базову освіту і працюють інклюзивних групах і класах, в формах, які визначені в Законі України «Про освіту» (2017);

– підготовка спеціальних фахівців, в коло професійних обов'язків яких входить напрям, безпосередньо пов'язаних організацією роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;

– створення умов для набуття всіма майбутніми педагогами (не залежно від спеціальності/спеціалізації) інклюзивною компетентністю;

– самоосвіта й систематичне професійне вдосконалення педагогів як суб'єктів інклюзивного освітнього простору.

Удосконалення підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами необхідно здійснювати на засадах компетентнісного підходу. У науковому дискурсі використовується конструкт «інклюзивна компетентність», яка затвердженням учених [7], є обов'язковою складовою професійної компетентності.

Розгорнуте визначення такого багаторівневого утворення пропонує М.Чайковський, розглядаючи інклюзивну компетентність, майстерність і зрілість як послідовні етапи особистісного професійного зростання працівника інклюзивного закладу освіти [7]. Вона включає необхідний обсяг знань і вмінь для учасників процесу інклюзії різних категорій та виражається у здатності здійснювати професійні функції з урахуванням особливих потреб молоді з вадами здоров'я і забезпечувати їх включення в середовище школи і закладу вищої освіти, створюючи умови для їх розвитку і саморозвитку.

Одним з важливим аспектів формування інклюзивної компетентності є засвоєння студентами сучасних уявлень про сутність інклюзивного підходу та формування ціннісних орієнтацій майбутніх організаторів інклюзивного простору. У зв'язку з цим зробимо декілька наукових акцентів, які потрібно враховувати в процесі підготовки здобувачів вищої освіти до означено напрями діяльності.

По-перше, *інклюзивна освіта* – це фактично педагогіка індивідуального підходу, яка передбачає усунення будь-яких форм шкільної сегрегації, зокрема спеціальних шкіл і класів для тих, хто не відповідає умовному стандарту «нормальності». Відповідно до цього інклюзивна освіта розглядається як «безбар'єрна», «доступна для всіх» та розробляється на засадах принципів гуманізації, доступності, рівності, індивідуалізації.

По-друге, *особистості з особливими освітніми потребами* – це, так звані Інші (нетипові) діти, які мають бути включені в інклюзивний процес як його активні учасники. Особливі потреб» мають особи, чия не лише фізична, а й соціальна або емоційна особливість потребує спеціальної уваги та послуг. Відповідно їй надаються додаткові ресурси та можливість розвинути свій потенціал. Наголос робиться не на відмінностях і відхиленнях, а на

необхідності забезпечення додаткової підтримки в розвитку, навчанні, самореалізації.

До того ж зазначимо, що *обдаровані діти* є також однією категорій осіб з особливими освітніми потребами, хоча ще часто лише декларативно. Вчені поділяють обдарованих на дві групи: успішні та щасливі; проблемні, нереалізовані, часто неуспішні, з високим рівнем тривожності, фрустрованості. Обидві групи потребують особливої уваги та створення додаткових умов для реалізації свого потенціалу. З огляду на це вважаємо, що одаровані особистості повинні постійно бути в фокусі уваги фахівців у сфері інклюзивної педагогіки як важлива категорія дітей, які характеризуються розвитком, відрізняється від умовної норми і чий освітні потреби виходять за рамки загальноприйнятих стандартів.

На сьогодні у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського в цілому, на факультеті дошкільної, початкової освіти та мистецтв зокрема започаткована науково-дослідна робота у сфері інклюзивної педагогіки та підготовки фахівців для роботи в інклюзивному освітньому просторі закладів дошкільної та загальної середньої освіти. Виділимо основні напрями:

– проведення наукових досліджень, присвячених різним аспектам інклюзивної освіти та підготовки компетентних фахівців, організація науково-практичних конференцій: II Міжнародний конгрес зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології «Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії» (2016); I Регіональний науково-практичний семінар (2017) та II Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю (2018) «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами»;

– підготовка фахівців мультидисциплінарної команди: додаткова спеціалізація «Логопедія» - для здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» спеціальності 012 «Дошкільна освіта»; «Інклюзивна освіта» - для здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» і «магістр» спеціальності 013 «Початкова освіта»; «магістр» спеціальності 012 «Дошкільна освіта»;

– передбачено в освітніх програмах підготовки здобувачів вищої освіти, незалежно від спеціалізації, та відповідно в змісті психолого-педагогічних дисциплін можливість для формування інклюзивної компетентності.

Підготовку студентів забезпечують науковці, які мають відповідну освіту та захистили дисертаційні дослідження, присвячені проблемам підготовки фахівців до реалізації інклюзивного підходу. Для забезпечення практичної спрямованості

підготовки майбутніх педагогів інклюзивної освіти університет, факультет початкової, дошкільної освіти та мистецтв уклали угоди про творчу, науково-методичну, практичну співпрацю соціальними службами, громадськими організаціями, закладами освіти. Практичні заняття зі студентами проводяться також у Вінницькій центральній бібліотеці для дітей.

Викладачі беруть участь у тренінгах («Inclusive education» – the education program of Folkuniversitet), «Інклюзія у сучасному навчальному закладі: практичні аспекти впровадження»), благодійних акціях («Подаруй дитині світ»); проводять майстер-класи («Вибір технологій арт-терапевтичної роботи з дітьми з функціональними обмеженнями», «Засоби арт-терапії у налагодженні першого контакту з дитиною у шкільному середовищі»), є організаторами освітніх проектів (Статеве виховання дітей із інтелектуальною недостатністю) «Лабораторія логопедії LogoClub») [5] тощо.

Студенти, майбутні члени муту дисциплінарної команди, вже є суб'єктами освітнього процесу, займаються науково-дослідною роботою з проблем інклюзивної педагогіки, беруть активну участь у проектах і тренінгах рівних рівнів. Зокрема, Пилипенко Ярослава, здобувач ступеня вищої освіти «магістр», засновниця «Школи Волонтерства» вперше у Вінницькій області отримала диплом II ступеня Всеукраїнського конкурсу студентських робіт з актуальних проблем інклюзивної освіти. Здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр» Полиця Тетяна успішно склала екзамен, під час якого показала високий рівень знань з питань гідності людини, свободи, солідарності, культури, історії ідей та права людей, та пройшла на наступний етап програми World Youth Alliance Europe. Співбесіда відбувалася англійською мовою у форматі скап-конференції за результатами участі у тренінговій програмі, що проводився Львівським обласним молодіжним центром, Львівською обласною державною адміністрацією, громадською організацією «Центр ініціативної молоді» та World Youth Alliance Europe. Студентка 3 курсу Король Ольгу взяла участь в регіональному тренінгу «Молодіжна політика мультикультурності та етнічного розмаїття» у м. Львів. Проект відбувся за ініціативою Європейського центру з питань меншин (ЄЦПМ), української громадської організації «Центр евалюації науково-освітніх та соціальних програм», Міністерство закордонних справ Німеччини, Міністерство молоді та спорту України та Міністерство культури України. За результатами участі у тренінгу та підготовленими матеріалами, студентка та її науковий керівник Хіля А. візьмуть участь у наступній сесії.

Отже, з огляду на проблеми, окреслені дослідниками, необхідно вибудовувати систему підготовки фахівців для інклюзивної освіти, здійснюючи роботу в різних

напрямах. Формування педагога, організатора інклюзивного освітнього простору, члена мультидисциплінарної команди, має відбуватися на компетентнісній основі.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі / О.А.Голюк / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії // Зб. тез. доп. / Редкол.: В.В. Засенко, А.А. Колупаєва, Н.І. Лазаренко, З.П. Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 79–82.
2. Голюк О.А. Особливості підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки в контексті реформування вищої освіти України / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. мат. наук.-практ. конф.– Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип. 4. – С. 437–440.
3. Демченко, Е. П. Статус одареного ребенка в проблемном поле инклюзивной педагогике / Е.П.Демченко, О.Н.Зайцева // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 26th -27th, 2017. 61-71.
4. Концепція розвитку інклюзивної освіти // Соц. захист. - 2010. - № 11. - С. 48-49.
5. Король А.В. Дистанційно-інтерактивні форми взаємодії логопеда з педагогами та батьками як умова підвищення результативності корекційно-розвиткового процесу / А.В. Король // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 54-57.
6. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід’ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С.36-42.
7. Чайковський М.Є. Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності суб’єктів навчально-виховного процесу. Педагогіка і психологія професійної освіти // Науково-методичний журнал. - 2012. - № 2. - С.15-21.

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДЕПРИВАЦІЇ ЯК ЧИННИКА ШКІЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ У ДІТЕЙ ШЕСТИРІЧНОГО ВІКУ

*Крутії Катерина, доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

TRAINING OF STUDENTS FOR THE PREVENTION OF EDUCATIONAL DEPRIVATION AS A FACTOR OF SCHOOL DISADAPTATION IN SIX-YEAR CHILDREN

*Kruty Kateryna, doctor of Pedagogic Sciences, professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті автором розглядається депривація як одна з головних причин відчуження дітей від навчальної діяльності. Визначено, що дитина, яка перебуває під впливом деприваційних чинників (педагогічних, психологічних, соціально-економічних, медико-біологічних), виявляється неуспішною у навчанні, невпевненою, тривожною. Запропоновано типологію дітей у групі однолітків, які переживають психогенну шкільну дезадаптацію.

Ключові слова: дезадаптація, депривація, психогенна шкільна депривація, діти шестирічного віку.

Abstract. The article considers deprivation as one of the main reasons for the